

Segregationen i en region utanför storstäderna: vad beror den på och hur kan den motverkas?

Mikael Vallström & Lotta Svensson

Segregationen i en region utanför storstäderna: vad beror den på och hur kan den motverkas?

Hälsinglands Utbildningsförbund

©FoU Hälsingland, CFL Söderhamn

<http://www.hufb.se/ovrigverksamhet/forskningochutveckling>

Tryckår: 2021

ISSN:

ISBN:

Rapport 2021:2

INNEHÅLL

.....	1
1. Inledning	1
Tre resultat av arbetet mot segregation.....	1
Projektarbete under pandemins år 2020–2021	2
2. Segregationsmönster och nuläge i regionen Gävleborg	6
Bakgrund: en delvis annorlunda och dold segregation	6
Segregationens orsaker: globaliseringens negativa dynamik	10
Nulägesanalys av pandemins inverkan på segregationen.....	12
3. Civilsamhällets betydelse	14
Initiativ från föreningslivet.....	14
Integrationsresor och samhällsvinster	15
Förslag för värdesättande av civilsamhällets betydelse.....	17
4. Förebyggande samhällsarbete i utsatta områden	18
Vad forskningen om utsatta områden och samhällsarbete visar	18
Förutsättningar för motverkande av social exkludering.....	20
Förslag för utveckling av ett förebyggande samhällsarbete i regionen.....	22
5. Lärcentra som "motor, mäklare och mötesplats"	24
Preliminära resultat från intervjuer med vuxenstuderande.....	24
Hinder och behov av stöd.....	26
Förslag för utveckling av inkluderande lärcentra	28
6. En regional samverkansmodell för sociala investeringar, förebyggande insatser och minskad ojämlikhet.....	31
7. Avslutande diskussion	34
Litteratur	36

1. Inledning

Tre resultat av arbetet mot segregation

Hösten 2017 påbörjade vi, med stöd från dåvarande Kommittén för inrättandet av en delegation mot segregation, ett arbete med att motverka, kartlägga och analysera segregationen i några kommuner i Gävleborgs län. Idag, i april 2021, har vi kommit fram till tre resultat som bygger på de erfarenheter och lärdomar vi har gjort under de gångna åren. Det huvudsakliga resultatet är en regional modell, tänkt att vara ett svar på frågan om hur segregationen i regionen Gävleborg kan motverkas. Modellen bygger på att vi har en förklaring till vad segregationen beror på. Om modellen tillämpas och genomförs – och att segregationen därmed verkligen kan motverkas – beror i sin tur på politiska beslut. Det betyder att den regionala modell som presenteras i denna rapport endast är en idé om hur segregationen kan motverkas. Men det är också en politisk idé, eftersom genomförandet förutsätter att det finns en politisk vilja att förändra situationen.

Ett annat resultat är ny kunskap. Kartläggningar, sammanställningar av forskning och studier samt möten med de som på olika sätt arbetar med segregationsfrågan har givit oss nya insikter i hur segregationen ser ut i en region utanför storstäderna. Regionen ifråga, Gävleborg, utgörs till största delen av landsbygdskommuner och industri- eller bruksorter som har tappat en stor del av sin befolkning, fått en försämrad ekonomi och nedrustad välfärd under de senaste decennierna. Det finns, vad vi kan se, ingen samlad forskning eller klar bild av segregationen i den här typen av kommuner eller regioner, trots att de strukturella problemen är likartade på många håll i landet och att segregationen i flera avseenden är väsentligt annorlunda. Förutom att sådan kunskap är viktig för forskningen om segregationen i Sverige har den betydelse för vad som ska göras i praktiken. Eftersom segregationen ser annorlunda ut måste också lösningarna, det vill säga hur segregationen ska motverkas, vara annorlunda, ha en annan inriktning och innebära andra prioriteringar. Precis vad som är annorlunda, vad

det beror på och vad som behöver göras beskrivs och diskuteras i kapitel 2, *Segregationsmönster och nuläge i regionen Gävleborg*.

Därtill har möten, samtal och kontakter med praktiker, chefer och tjänstepersoner väckt intresse och engagemang. Vår ambition är att dessa kontakter ska leda till ett ömsesidigt kunskapsutbyte och gemensam utveckling av idéer och insatser. Vi uppfattar det också som att det verkligen har blivit så. Engagemanget är ett gott tecken, som tyder på att vi gemensamt har kunnat stärka de krafter som vill verka mot segregationen och för en bättre integration, eller rättare sagt ett jämlikare samhälle med minskade socioekonomiska klyftor. Även det är i sig ett viktigt resultat. Det bottenar, tror vi, i mångas oro över den fördjupade segregationen i samhället och starka vilja att göra något åt saken. Vad vi kan se finns det också en övertygelse om att det är möjligt att vända utvecklingen i en mer positiv riktning. Att börja göra något för att motverka segregationen är att väcka ett hopp om och en tro på ett bättre samhälle.

Projektarbete under pandemins år 2020–2021

Det projekt som vi nu avslutar har pågått under ett knappt år, från juli 2020 till mitten av april 2021. Som det var tänkt skulle projektet bygga på framtagandet av den regionala modellen genom fortlöpande dialoger, nära samverkan och gemensamt idéutvecklande arbete. Under hösten kunde vi konstatera att detta sätt att processa fram modellen inte var genomförbart på grund av den pågående och då eskalerande pandemin. Digitala möten skulle inte räcka till för att få de levande, kreativa och utvecklande processer som utvecklingsarbetet förutsatte. Alltså blev det ett annat projekt än det vi föreställt oss. I stället för processarbete fick vi tid för fördjupade analyser, nulägesanalys och tankearbete. Vad som nu finns, är en vetenskapligt förankrad modell med fördjupningar inom tre prioriterade områden.

Vad vi har gjort och vad rapporten bygger på, förutom tidigare studier och projekt, är dels utbyten och dialoger med verksamma praktiker eller aktörer inom de prioriterade områdena, dels analyser och idéutveckling inom en mindre krets. De huvudsakliga aktörerna är SISU Idrottsutbildarna, Högskolan i Gävle (HiG), Region Gävleborg samt det utbildningsförbund, Hälsinglands utbildningsförbund

(HUFB), vi själva, FoU Hälsingland, tillhör. Det är alltså regionala aktörer som är verksamma inom civilsamhället, inom forskningen om regionens utsatta områden, inom arbetet för ett mer jämlikt och hållbart Gävleborg, samt inom gymnasie- och vuxenutbildningen. Inom området vuxenutbildning har vi haft utbyten med rektorer och chefer vid HUFB samt med tjänstepersoner vid Söderhamns kommun. Vi har också haft ett fortlöpande tankeutbyte med tjänstepersoner i kommunen Bollnäs, som fått statliga medel för att motverka segregationen genom kunskapshöjande insatser för ledare och politiker i kommunens förvaltningar.

Under projektets gång har vi alltså valt att fördjupa vårt arbete inom tre områden: civilsamhälle, boende och utbildning. Valen är gjorda av pragmatiska skäl, på grund av tidigare kontakter och aktörernas vilja eller intresse för att motverka segregation. Det är inom dessa områden som förutsättningarna har varit bäst för fördjupade dialoger och idéutveckling. Men vi har också valt dem för att det är centrala och viktiga områden när det gäller att motverka segregation i regionen. De har kunnat ingå i och berika den regionala modellen, som vi har utvecklat parallellt med arbetet inom de olika områdena.

Ifråga om civilsamhällets roll har arbetet sin upprinnelse i ett initiativ från SISU Idrottsutbildarna i Söderhamn, på grund av oro för ökad social isolering och försämrad hälsa bland utrikesfödda kvinnor i och med pandemin. Vid ett möte i början av projektet väcktes även frågan om möjligheten att använda socioekonomiska analyser för att påvisa det ekonomiska värdet i föreningslivets insatser. Vi tog fram ett förslag till hur vi skulle kunna bidra med sådana analyser och kunde göra en mindre intervjustudie med nybildade grupper av utrikesfödda kvinnor, utförd av en praktiserande student vid FoU Hälsingland. För att kunna vidareutveckla förslaget och få med fler regionala aktörer kontaktade vi kollegor vid FoU Välfärd och hållbarhetsstrategier vid Region Gävleborg, som har kunskap om och intresse för hur man i regionen skulle kunna utveckla socioekonomiska analyser som ett sätt att värdesätta civilsamhällets insatser. Initiativet, studien och förslaget presenteras och diskuteras i kapitel 3, *Civilsamhällets betydelse*.

Inriktningen mot samhällsarbete i utsatta områden utgår från ett samarbete mellan FoU Hälsingland och forskare vid HiG. Samarbetet har sin grund i ett gemensamt intresse för tillämpad, interaktiv och regionalt förankrad forskning. Vid HiG har forskare i sociologi och socialt arbete tidigare genomfört studier av samhällsarbete i bostadsområden i Indien, Tyskland samt i regionen, i samverkan med socialtjänsten i kommunerna Gävle och Sandviken. De har också givit ut en

antologi om samhällsarbete (Sjöberg & Turunen 2018), som erbjuder en aktuell vetenskaplig grund för den projektidé samarbetet har mynnat ut i hittills.

En annan grund är de kartläggningar och analyser vi har gjort av segregationen i regionen. Både HiG och FoU Hälsingland har också sedan förut etablerade kontakter och utbyten med socialtjänsten, som har visat intresse för och efterfrågat fördjupade kunskaper om boendeperspektiv och villkor i utsatta områden. På en mer övergripande nivå har samarbetet även aktualiserat en fråga om hur välfärdsmodellen har förändrats och om vi idag behöver en ny modell i regionen för att kunna motverka segregationen. Vi menar också att det, utifrån vad forskningen visar, finns ett stort behov av att utveckla ett förebyggande samhällsarbete i regionen, inom ramen för en regional samverkan och fördjupade utbyten mellan forskare och praktiker. Forskningens slutsatser och ett förslag till hur samhällsarbetet kan utvecklas genom regional samverkan presenteras och diskuteras i kapitel 4, *Förebyggande samhällsarbete i utsatta områden*.

Vad gäller området vuxenutbildning har valet av inriktning sin grund i en pågående studie, finansierad av Region Gävleborg, av studerandeperspektiv på lärcentra och vuxenutbildning i regionen. Preliminära resultat från studien visar på utbildningsformens stora betydelse för individerna, men också på brister och behov av förbättringar och utvecklande insatser. Samtidigt vet vi att utbildning är en nyckel till att motverka segregation långsiktigt och i större omfattning. Här ser vi också att det finns en möjlighet att lokalt, i kommunerna, utveckla en samverkan mellan forskning (FoU), företag och offentlig sektor för att komma till rätta med behovet av en bättre matchning mellan utbildningar och förekommande kompetens- och/eller arbetskraftsbrist. Dessutom har många påtalat att lärcentra är den främsta naturliga mötesplatsen i kommunen, men också att det kan bli en ännu mer levande och inkluderande mötesplats, där även föreningslivet kan få ett större utrymme. För att göra just detta – utveckla lärcentra till inkluderade mötesplatser med ett uppdrag att motverka segregationen – har vi också tagit fram ett förslag, som vi har ansökt om medel för att kunna genomföra under de närmaste åren. Studien och förslaget presenteras och diskuteras i kapitel 5, *Lärcentra som "motor, mäklare och mötesplats"*.

Slutligen har vi som sagt tagit fram ett förslag till en regional modell där dessa tre områden utgör bärande delar. Utifrån djupdykningar i civilsamhällets betydelse, förebyggande samhällsarbete i utsatta områden och utbildningsmöjligheter vid kommunernas lärcentra har vi sett att det finns ett antal

gemensamma nämnare. Framför allt finns ett aktuellt behov av regional samverkan för att kunna ta ett helhetsgrepp och kraftsamla, vilket, menar vi, är nödvändigt. Frågan om motverkandet av segregationen behöver lyftas från kommunnivån, där resurserna inte räcker till, till den regionala nivå där man kan göra samordnade, kraftfulla insatser som motsvarar frågans dignitet och kan göra en betydande skillnad.

2. Segregationsmönster och nuläge i regionen Gävleborg

Bakgrund: en delvis annorlunda och dold segregation

Den segregation eller de segregationsmönster som förekommer i regionen Gävleborg ser annorlunda ut än den segregation som finns i storstäderna och är den "kända" segregationen. Det betyder att vi i samhället, i samhällsdebatter och diskussioner, vet förhållandevis lite om segregationen i landsbygdskommuner, mindre orter och överhuvudtaget på platser i "periferin". Bilden av eller uppfattningen om segregationen i samhället i stort blir därför lätt snedvriden och felaktig, ifall det inte klargörs i vilken samhällskontext den förekommer. Den snedvridna bilden blir dessutom ett allvarligt problem när det gäller att göra konkreta insatser för motverkandet av segregationen. Om insatserna ska leda till de önskade förändringarna måste de utgå från och anpassas till regionala och lokala förhållanden och villkor.

Kort sagt ser segregationen annorlunda ut i framför allt fem avseenden:

För det första *förekommer segregationen i en samhällskontext som är präglad av ekonomisk nedgång*. Regionen består till största delen av landsbygdskommuner med dåliga eller svaga ekonomiska förutsättningar. Kommunerna präglas generellt av utflyttning av framför allt unga, av ibland stora befolkningstapp, och en därav försämrad eller problematisk befolkningssammansättning (demografi) och försörjningskvot, av hög arbetslöshet, låg utbildningsnivå och höga ohälsotal. Regionen befinner sig utanför storstäderna i meningen att den finns utanför rikets tillväxtområden och -regioner, har en stor del före detta industri- och bruksorter, med en mindre del kvarvarande industrier eller bruk med betydligt färre anställda.

Förutom HiG finns inga högre lärosäten i regionen.

Kommunerna har på det hela taget en förhållandevis svag ställning; de är resurssvaga, tämligen maktlösa och sårbara. Nedgången visar sig bland annat i en nedrustad välfärd, försämrad service och i utarmade, nedgångna bostadsområden, där samhällets mest utsatta grupper tenderar att bli bosatta. Sammantaget följer segregationen ett fattigdomsmönster, med en stor andel invånare utan sysselsättning (lönearbete), med låga inkomster och låg utbildningsnivå, och med en relativt liten andel välbeställda, högutbildade med höga inkomster.

Den inflyttning av migranter som har ägt rum under senare tid följer ett ryckigt, okontrollerat och socialt snedfördelat mönster. Migranterna kommer i "vågor" och med en oproportionerligt stor del resurssvaga personer. Det mest kända exemplet är den omtalade flyktingvågen 2015. Ett annat exempel på fattigdomsmönstret är s.k. social dumpning, som gör kommunerna till mottagare av människor med försörjningsbehov, och som spär på en redan stor försörjningsbörda och i praktiken leder till ytterligare nedskärningar i välfärden. Resultatet blir en generell *pauperisering*, det vill säga att kommunerna och medborgarna försätts i ett permanent fattigdomstillstånd (Vallström 2018, 2019). Segregerade fattiga i allmänhet och utrikesfödda i synnerhet ses eller rättare sagt stigmatiseras därmed ofta som ytterligare kostnader, som hot mot en redan pressad välfärd, och som "degraderande". Samtidigt kan migrationen även ha positiva effekter, medföra ett befolkningstillskott av yngre människor och fylla behov av arbetskraft. Den kan till och med leda till uppsving, så länge som kostnaderna åtminstone delvis betalas av staten och ifall inflyttarna stannar och får jobb (jfr Hansen 2021).

Det speciella i denna samhällskontext är svängningarna och beroendet av konjunkturer; överhuvudtaget bristen på ekonomiska förutsättningar för att kunna motverka segregationen långsiktigt. Förebyggande arbete och fattigdomsbekämpning blir då sådant man "inte har råd med". I stället blir insatserna tillfälliga, otillräckliga och kortsiktiga.

För det andra *kännetecknas boendesegregationen av tillgången till billiga bostäder, av en till stora delar osynlig segregation och ett problem med inlåsnings i mindre orter med dåliga kommunikationer och bristfällig service*. Sedan 1960- och 70-talens bostadsbyggande (miljonprogram) finns idag områden eller kvarter där kommunerna antingen har rivit bostäder eller haft/har ett överskott av bostäder (hyresrätter), där fastigheter och gemensamma faciliteter har fått förfalla och

servicen avvecklats. Ibland har dessa fastigheter sålts ut till mindre seriösa affärsidkare som har försämrat underhållet ytterligare. Exempelen med mottagandet av migranter och social dumpning är särskilt belysande, då inflyttarna nästan undantagslöst blir hänvisade till dessa områden eller fastigheter, som följaktligen stigmatiseras ytterligare. Följden blir också en s.k. *native flight* eller *middle-class flight*, vilket leder till ökad skolsegregation (jfr Börjeson 2018).

I mer glest befolkade kommuner, utan städer eller någon större centralort, förekommer inte dessa miljonprogramsområden eller "typiska" segregerade stadsdelar, och därmed inte heller en statistiskt synlig segregation. I exempelvis Nordanstigs kommun är istället vissa gator kända som "sämre", eller så förekommer just inlåsning eller isolering i mindre orter eller på landsbygden (Vallström 2019). Å andra sidan har det parallellt utvecklats mindre, välbeställda, upprustade områden, stadsdelar eller kustnära bostadsområden, med fastigheter (ägda boendeformer) som tvärtom har ökat i värde. Alltså har dessa olika områden utvecklats i motsatta riktningar; "nedåt" respektive "uppåt", på ett sätt som har medfört en allt större och mer påtaglig boendeklyfta, allt synligare socioekonomiska skillnader, och tydligare barriärer mellan rika och fattiga (Percovich & Bjernell 2017).

För det tredje *förekommer segregationen i arbetslivet inom en mindre, mer begränsad arbetsmarknad, med en relativt stor arbetslöshet och svårigheter att matcha lågutbildade arbetslösa med företagens och den offentliga sektorns behov av kvalificerad arbetskraft*. I grunden finns en strukturell obalans, kompetensbrist och ett överskott av individer utan sysselsättning och adekvat utbildning, samt en mer "traditionell" arbetsmarknad. Obalansen visar sig tydligast i det s.k. sysselsättningsgapet, som är förhållandevis stort; i Bollnäs och Söderhamn är skillnaden i sysselsättningsgrad cirka fyrtio procent mellan inrikes och utrikes födda. Det finns också en stor andel som inte är arbetsföra, som lider av ohälsa, och är i stort behov av vård och omsorg. Arbetsmarknaden är traditionell i meningen att den är uppdelad i manliga och kvinnliga yrkesområden där typiska arbetaryrken dominerar (jfr Vallström & Vallström 2021). Den är också segregerad i och med att många företag inte anställer utrikesfödda, medan andra, inom vissa branscher, gärna gör det. Dessutom har tillgången till sociala nätverk stor betydelse för inträdet på arbetsmarknaden, vilket ofta just exkluderar de utrikesfödda. Därtill är arbetsmarknaden på det hela taget skiktad på så vis att en stor andel, särskilt unga och utrikesfödda, hänvisas till osäkra, tillfälliga

anställningar med låga löner och sämre villkor. De utgör då ett s.k. prekariat, medan de med fasta anställningar och bättre villkor kan sägas tillhöra en privilegierad arbetarklass eller ett "salarariat" (Standing 2013). Eftersom det är svårare att ta sig in på den reguljära arbetsmarknaden förblir en förhållandevis stor del av befolkningen i utsatthet och exkludering, i fattigdom och prekära förhållanden. Det räcker då inte bara med rätt utbildning, det behövs också insatser som syftar till att skapa en mer inkluderande arbetsmarknad, exempelvis genom att företag öppnar upp för att anställa unga och utrikesfödda i större utsträckning.

För det fjärde *förekommer en skol- och utbildningssegregation inom skolor och utbildningssystem som präglas av resursbrist och lärarbrist, har mindre kvalificerade utbildningar samt en stor, ojämnt fördelad andel "svaga", omotiverade och lågpresterande elever*. Resursstarka elitskolor är ovanliga eller finns inte alls i en del kommuner, inte heller etablerad högre, eftergymnasial utbildning, utom i Gävle. Däremot spelar vuxenutbildningen vid kommunernas lärcentra en viktig roll. Vad som finns är ett förhållandevis stort studie- eller utbildningsgap, en generellt sett lägre utbildningsnivå (men större behov av stöd) samt ett problem med minskande elevunderlag och nedläggningar av mindre skolor. Det segregerade boendet, det ojämnt fördelade tillskottet av migranter med ett stort utbildningsbehov och behoven av särskilda stöd, har skapat ett antal s.k. problemskolor, där det alltså finns betydande gap, med en stor andel elever som inte når gymnasiebehörighet, medan det inom samma kommun kan finnas skolor där denna andel är normal (Säll 2019, Vallström 2019). Många elever upplever det också som att det finns en segregation inom skolorna, med en "skola för oss och en för dom", och med få möten mellan svenska och utrikesfödda elever (Vallström & Vallström 2017). För att kunna göra något åt denna skol- och utbildningssegregation behövs alltså framför allt insatser i de bortvalda, dränerade skolorna, men även överhuvudtaget stärkta skol- och utbildningssystem med kvalificerade lärare/pedagoger, som kan motivera eleverna och ge dem det stöd de behöver.

För det femte *har civilsamhället en förhållandevis stor betydelse, både som en motverkande och inkluderande kraft*. I en samhällskontext med en till stora delar nedrustad offentlig sektor och försämrade service tar civilsamhället ofta på sig uppgiften att exempelvis ordna med mottagandet av migranter, stödinsatser, organisering av inkluderande verksamheter och sociala kontakter. Det är också

verksamheter som direkt motverkar segregationen eller en bristfällig integration. På det hela taget förebygger och minskar föreningslivet segregationen, ojämlika förhållanden och fattigdomen i samhället. Samtidigt är också föreningslivet, liksom arbetslivet, segregerat. Det är delat i ett föreningsliv som välkomnar migranter och utrikesfödda, respektive ett som håller dörren stängd och där det även finns inslag av strukturell rasism (Vallström et al 2018, s. 33). Dessutom är civilsamhället liksom samhället i stort präglad av resursbrist, både vad gäller ekonomiska resurser och en brist på medlemmar. Det finns således ett generellt problem med ett åldrat och försvagat föreningsliv. Det innebär att det också finns ett stort behov av resurstillskott, förnyelse och erkännande av värdet i civilsamhällets insatser.

Även om segregationen är annorlunda i dessa fem avseenden är den, liksom i storstäderna, ett betydande, omfattande och djupgående samhällsproblem som har tenderat att bli större med tiden. Den är på sätt och vis mer svårhanterlig på grund av att den förekommer i en samhällskontext präglad av nedgång, men bör också ses i ljuset av vissa relativa fördelar eller resurser, såsom ett billigare boende, nära och lättillgängliga lärcentrum och ett aktivt civilsamhälle. I grunden finns emellertid en ny uppdelning i rika och fattiga, nya former av rikedom och den sociala utsatthetens, barnfattigdomens och trångboddhetens återkomst. Detta avspeglar sig också i en förändrad geografi, i ett skiktat och delat land, med rikare och fattigare regioner, kommuner, städer och landsbygder (Vallström & Svensson 2021).

Segregationens orsaker: globaliseringens negativa dynamik

De samhällsförändringar som har ägt rum under de senaste decennierna kan sammanfattas som en tilltagande uppdelning i vinnande respektive förlorande regioner, i växande centrum respektive krympande, alltmer avfolkade periferier. Den grundläggande orsaken till dessa förändringar är en globalisering som har medfört omfattande och genomgripande omstruktureringar av samhället i stort. Globaliseringen har etablerat ett ekonomiskt och politiskt system med globala marknader och försvagade nationalstater. Den har inneburit ett övergivande av den politik som tidigare jämnade ut eller motverkade socioekonomiska och geografiska skillnader. I stället dominerar politiken för tillväxt, konkurrenskraft och

ekonomistyrning av den offentliga sektorn, "*workfare*" i stället för generell välfärd (jfr Bauman 2012). Systemet leder till utslagning av produkter eller produktionsätt som inte kan konkurrera på de globala marknaderna, till urbanisering och en motsvarande avfolkning av landsbygder och före detta industriorter; slutligen till hela samhällens nedgång och fenomenet "rostbälten", med nedlagda industrier och orter stadda i förfall.

I Sverige har globaliseringen resulterat i uppkomsten av ett svenskt rostbälte och utarmade landsbygder, med en typisk landsbygds- och rostbältesproblematik (jfr Eriksson 2010). Det finns alltså numera en uppdelning i globaliseringens vinnare respektive förlorare i en specifik svensk kontext men med liknande mönster som i andra utvecklade industriländer. Omstruktureringar och effektiviseringar av produktionen har visserligen pågått längre; skillnaden är nu, sedan 1990-talet, att omstruktureringarna sker i global skala samt i en digitaliserad värld. Produktionen flyttas till s.k. låglöneländer. I denna värld saknas en kraftfull motvikt mot utslagningen och försvagningen av såväl lokalsamhällen som fattigare invånare. Kort sagt äger förändringarna rum i en värld med "frisläppta", fritt verkande marknadskrafter, som varken hindras eller motverkas av någon utjämnande, omfördelande och sammanhållande motmakt. Följaktligen rustas också välfärden ned, försämras samhällsfunktionerna och överhuvudtaget förutsättningarna för att kunna upprätthålla ett samhälle med jämlika villkor.

Allt detta är i grund och botten nya strukturella villkor, nya maktförhållanden och en ny geopolitisk ordning. Villkoren innebär också förändrade sociala, socioekonomiska och klassmässiga strukturer; ett nytt, till stora delar annorlunda klassamhälle, med mer ojämlika förhållanden, ökad segregation, nyfattigdom och större skillnader mellan olika regioner (Suhonen, Therborn & Weithz 2021, SOU 2020:46). Vad vi ser, är följderna av en frisläppt eller "urbäddad" finanskapitalistisk marknadsekonomi som i sig genererar alltmer ojämlika förhållanden, ökade socioekonomiska och geografiska skillnader. Eftersom denna ekonomiska dynamik eller marknadsmekanism har blivit rådande eller rättare sagt den överordnade, samhällsförändrande kraften, uppstår också en, ur ett jämlikhets- och segregationsperspektiv sett, negativ dynamik, med ständigt ökade, fördjupade klyftor och motsättningar (jfr Polanyi 1944/2016).

När det inte finns tillräckligt starka krafter som kan motverka eller kompensera för följderna av denna dynamik kan inte heller rörelsen mot ökad ojämlikhet och segregation brytas. Idag finns endast mindre, mildrande och i viss mån

motverkande, samhällsbyggande och sammanhållande krafter, såsom ett kostnadsfritt utbildningssystem, socialt arbete och ett aktivt civilsamhälle. Därutöver finns den politiska frågan om en utjämnande fördelnings- och regionalpolitik. Frågan faller visserligen utanför den här rapportens ramar, men är intressant och relevant i och med att det pågår ett jämlikhetsarbete i regionen, som är sprunget ur Jämlikhetskommissionens betänkande (SOU 2020:46). Den samhällsanalys som görs i den statliga utredningen är i flera avseenden likadan som den vi gör här. Det tyder även på, menar vi, frågans aktualitet, ökade betydelse och på att allt fler ser ett behov av kraftfulla samhällsinsatser för ett mer jämlikt samhälle.

Nulägesanalys av pandemins inverkan på segregationen

Det står nu klart att pandemin påverkar hela samhället under lång tid och leder till omfattande ekonomiska och sociala följdverkningar. Det innebär också att kommunernas ekonomi försämras på grund av minskade skatteintäkter och ökade utgifter för socialt understöd, vilket gör ytterligare besparingar sannolika. Dessutom påverkas föreningslivet negativt. Många föreningar uppger att de inte längre har resurser för att bedriva sina verksamheter, som ofta, som vi har sett, har en stor integrerande och inkluderande betydelse.

Exempelvis märks i nuläget en stor ökning av familjer i Söderhamn i behov av försörjningsstöd. Från föreningslivet hörs varningar för ökad fysisk och psykisk ohälsa. Inom utbildningsområdet riskerar fler att "halka efter", bli uppgivna och omotiverade. De som arbetar med att motverka hedersrelaterat våld och överhuvudtaget mäns våld mot kvinnor ser att fler blir utsatta och är i behov av samhällets stöd.

Vår bedömning är att detta sammantaget medför betydligt sämre förutsättningar för det arbete som motverkar segregation och ökade socioekonomiska skillnader. Vi kan se att det finns en stor risk att klyftorna och den sociala utsattheten i samhället blir ännu större. Det gäller då i synnerhet regionen Gävleborg, där situationen redan innan pandemin var ansträngd, med ett bristfälligt förebyggande arbete, knappa resurser och aviserade neddragningar inom socialtjänsten, skolan, vården och omsorgen. Det betyder att regionen, som

det nu ser ut, kommer att hamna i en situation med försämrad integration och förvärrade sociala problem. Å andra sidan menar vi att det också är ytterligare ett skäl att börja tänka i nya banor när det gäller att åstadkomma en önskvärd, hållbar samhällsutveckling.

3. CIVILSAMHÄLLETS BETYDELSE

Initiativ från föreningslivet

I början av pandemin kontaktade Afaf Radhison, som arbetar vid SISU Idrottsutbildarna i Söderhamn, oss för att hon då med oro såg hur många kvinnor med invandrabakgrund blev ännu mer isolerade och riskerade att få en försämrad hälsa. Hon undrade om vi, SISU Idrottsutbildarna och FoU Hälsingland, kunde samarbeta för att göra något för dem. Hon hade själv också förut, hösten 2017, tagit ett initiativ till ett större möte med flera aktörer i Söderhamn eftersom det vid den tiden förekom ett uppmärksammat problem med ungdomsgång på stan. De statliga medel som vi då fick för att motverka segregationen användes delvis till insatser för att komma till rätta med problemet. Det initiativ hon nu tog utvecklades till ett konkret förslag, en direkt insats, till att SISU skulle starta nya verksamheter med grupper av nyanlända kvinnor. Föreningens resurser räckte till några grupper, men behovet var betydligt större.

I förslaget från SISU beskrivs hur utanförskap leder till ohälsa och risken för ett "hälsotapp" på grund av pandemin. Förslagets utgångspunkt är att SISU genom folkbildning och fysisk aktivitet ska motverka hälsotappet och utanförskapet: "Den erfarenhet och kunskap vi har är att folkbildning och fysisk aktivitet är bra nycklar till ökad hälsa, förbättrade språkkunskaper, ökad självkänsla samt ett större kontaktnät." I förslaget beskrivs också situationen i Söderhamn:

I Söderhamn ser vi det som särskilt viktigt att sätta in insatser riktade till nyanlända kvinnor som många gånger hamnar eller riskerar att hamna långt ifrån samhället och arbetslivet. Många nyanlända kvinnor påverkas av strukturella hinder starkt kopplade till kultur och tradition i länder där jämställdheten inte kommit lika långt som i Sverige men också språket är en faktor som orsakar utanförskap. Kvinnorna/mammorna är en särskilt viktig målgrupp att engagera i föreningslivet då de är viktiga förebilder i familjen, både för sina döttrar och söner samt att de har så oerhört mycket att bidra med.

En annan målgrupp som vi ser som särskilt viktiga i Söderhamn är ungdomar och

unga vuxna med tanke på den problematik som växer sig allt större. Oroande rapporter vittnar om en överdödlighet i överdoser, droger säljs öppet på gatan och många ungdomar riskerar att hamna i utanförskap. Vi vet att föreningslivet och idrotten har en viktig roll att spela när det gäller de förebyggande insatserna för att fånga upp ungdomar och unga vuxna samtidigt som det är ett resurskrävande arbete. Nyanlända ungdomar har många gånger erfarenhet av trauman med sig i bagaget där idrottsföreningarna inte alltid räcker till för att möta upp dem där de befinner sig i livet.

Fortsättningsvis påtalas att folkbildning och fysisk aktivitet kan bidra till lärande och rörelse, till "stärkta individer med förbättrad självkänsla och självförtroende". Det stimulerar även till möten mellan människor och en "hållbar inkludering". Folkbildningen ger kunskaper om idrottens värdegrund, demokrati och delaktighet, samt som jämställdhet, ledarskap, föreningskunskap, kost och motionsvanor. Syftet är också att få fler att söka sig till föreningslivet: "Med glädjen och gemenskapen i centrum är ambitionen att få fler att engagera sig ideellt."

SISU vill alltså bilda nya grupper och behöver resurser för att kunna ha aktivitetsledare på plats, som leder samtal, samordnar utbildningsinsatser och leder motionspass. SISU betonar betydelsen av lyhördhet, att vara "inlyssnande", så att deltagarna också kan lotsas vidare till olika idrottsföreningar eller annat föreningsliv i Söderhamn, ifall de är intresserade av att fortsätta utöva någon specifik idrott. Den bärande tanken är att om föräldrar (mammor) får kunskap om föreningslivet, möjligheter att kunna engagera sig och förståelse för hur den svenska idrottsmodellen fungerar, "så ökar också chanserna att de själva liksom deras barn väljer att engagera sig nu och i framtiden". Tanken är då även att idrottsföreningarna i Söderhamn genom RF-SISU Gävleborg ska erbjudas stöd- och utbildningsinsatser "i syfte att sänka trösklarna för en ökad inkludering".

På det hela taget syftar initiativet till att skapa ett mer inkluderande, breddat, förnygrat och större föreningsliv med en tydlig samhällsnytta. Föreningslivet (SISU) har både förutsättningarna, erfarenheterna och den vilja som behövs för att lyckas med det. Frågan är nu om de ekonomiska resurserna finns och hur det omgivande samhället ser på saken.

Integrationsresor och samhällsvinster

Efter mötet i september väcktes också idén att göra en mindre studie av grupperna med utrikesfödda kvinnor, som kunde utföras av praktikanten vid FoU

Hälsingland, Niklas Öström. Studien kunde dels ses som en utvärdering av verksamheterna, dels vara en förstudie eller ett prövande av möjligheten att göra större studier, grundade i intervjuer med deltagarna och med syftet att påvisa samhällsnyttan. Efter ytterligare ett möte sattes studien. Den genomfördes med hjälp av Afaf, som tog med Niklas ut till grupperna – en mödrar- och döttrargrupp i volleyboll och en kvinnogrupp som spelar basket – och gav en direkt kontakt med ledare och deltagare som kunde intervjuas.

I redogörelsen för vad som framkom i studien konstaterar Niklas att SISU har lyckats locka deltagare som tidigare inte motionerat till båda aktiviteterna. De som deltar i grupperna beskriver hur deras fysiska hälsa och det psykiska måendet förbättras. Flera berättar att de inte sitter hemma längre, utan har fått nya tillfällen för möten och språkutveckling. Niklas återger hur en ledare sammanfattar det:

Vid en intervju med en av ledarna för aktiviteten i Bollnäs framkommer att han tycker att aktiviteten fungerar bra för att bryta ofrivilligt hemmasittande. Att bara gå hemma är inte alls bra, menar han. Aktiviteterna fungerar också som en mötesplats där man får lära sig kulturella saker menar samma person. Svenska språket är en sak som han menar att han har blivit bättre på genom idrotten. De kunskaper du får på SFI behöver du öva dig på genom praktisk erfarenhet.

Senare utvecklas idén att göra en större studie i samverkan med SISU Gävleborg. Den utgår dels från tanken att genom intervjuerna få berättelser om de "resor" från någon form av samhälleligt utanförskap till delaktighet många gör när de tar klivit in i föreningslivet, dels från en fråga om möjligheten att göra socioekonomiska analyser som påvisar de samhällsekonomiska vinster sådana resor ger. Resorna kan de som känner och följer individerna på nära håll se med egna ögon. Behovet av att kunna påvisa de ekonomiska vinsterna har diskuterats förut vid flera tillfällen, i de kontakter vi har haft med civilsamhället, olika föreningar och sociala företag. Vi har även vid några tillfällen förut ansökt om medel för att göra socioekonomiska analyser, bland annat i samarbete med Föreningsalliansen i Bollnäs. Det har hittills inte resulterat i något gemensamt projekt. Den här gången kan vi ta det ett steg till, med fler intresserade, och med ett förslag som har lyfts till den regionala nivån.

Förslag för värdesättande av civilsamhällets betydelse

Vårt förslag är att påbörja en långsiktig samverkan mellan forskare (FoU) och RF-SISU Gävleborg. Meningen är att samverka för att gemensamt utveckla socioekonomiska analyser som en metod eller modell för värdesättande av föreningslivets samhällsnytta. Värdesättandet blir då ett erkännande av civilsamhällets betydelse som också motiverar ett resurstillskott till föreningslivet. Tillämpningen av socioekonomiska analyser innebär ett perspektivskifte, från ett kortsiktigt till ett långsiktigt ekonomiskt synsätt, där resurstillskottet förstås som en social investering och inte som en kostnad. Till de allmänt kända samhällsvinsterna hör minskade problem med segregation, minskat utanförskap och minskad social isolering, förbättrad folkhälsa och trygghet i socialt utsatta områden, och därmed minskade samhällskostnader och bestående samhällsekonomiska vinster.

Socioekonomiska analyser är efterfrågade i föreningslivet eftersom de lyfter och värdesätter ett arbete som många föreningsverksamma anser är underskattat och missförstått. Det finns också flera exempel på studier som bygger på socioekonomiska analyser av framför allt verksamheter som förebygger och motverkar missbruk och kriminalitet, där de samhällsekonomiska vinsterna är exceptionellt stora (se t.ex. Nilsson & Wadeskog 2012). Studierna har ibland kritiserats på grund av att siffrorna är svåra att verifiera. Därför föreslår vi att vi inleder ett arbete med att förbättra och utveckla metoden, dels genom att utgå från djupintervjuer, dels genom att de ekonomiska beräkningarna görs av professionella statistiker, inom ramen för en nära samverkan med föreningslivet i regionen. Vi föreställer oss att det skulle kunna bli en ny regional modell. För det ändamålet har vi även kontaktat kollegor (forskare och utredare) vid FoU Välfärd och strateger vid Region Gävleborg.

Förslaget utgår från ett nära, långvarigt och regionalt förankrat utbyte mellan FoU och civilsamhället. Vi har i olika sammanhang och studier eller utvärderingar sett att civilsamhället spelar en central, inkluderande och integrerande roll, som har tenderat att bli större utan att samhällsinsatsen värdesätts (t.ex. Vallström et al 2018). Värdesättandet vore, menar vi, ett viktigt, konkret bidrag till motverkandet av segregationen i regionen.

4. Förebyggande samhällsarbete i utsatta områden

Vad forskningen om utsatta områden och samhällsarbete visar

I utbytet med forskare vid HiG har vi fördjupat oss i vad tidigare och aktuell forskning visar beträffande samhällsarbete internationellt, i Sverige och i regionen Gävleborg. Utifrån forskningsläget i stort och vad vi kan se i våra egna studier, har vi också utarbetat ett förslag till hur forskningens resultat kan tillämpas för att utveckla ett förebyggande samhällsarbete i regionen.

Social exkludering i s.k. utsatta bostadsområden är idag en högaktuell fråga i Sverige liksom i övriga världen. Exempelvis har sociologen Loïc Wacquant beskrivit det som uppkomsten av "areas of advanced marginality", med segregation och utanförskap som är svårt att bryta (Wacquant 2008). Forskningen om utsatta områden visar tydligt att när sociala exkluderingsprocesser fortgår under längre perioder så riskerar det att resultera i social degradering och utestängning från det omgivande samhället; i en situation där boende i utsatta områden spenderar hela sitt liv i området, utan social interaktion utanför bostadsområdet. Det finns en rad väl kända och belagda aspekter av den sociala exkluderingen: omfattande långtidsarbetslöshet, höga ohälsotal, passivitet, brist på deltagande i aktiviteter, brist på tillhörighet och samhörighet, brist på kännedom om och kontakter med organisationer och samhällsrepresentanter (Sjöberg & Turunen 2018). Det finns också en utbredd och djupgående känsla av att inte ha någon möjlighet att påverka sin livssituation, att vara utanför eller oönskad av det etablerade samhället.

Vad gäller forskningen om samhällsarbete, *community work*, ger den väl underbyggd kunskap om vad som behövs för att samhällsarbetet ska bli framgångsrikt och kan resultera i konkreta förbättringar i utsatta områden. I ett kapitel i forskningsantologin *Samhällsarbete* lyfts exempelvis ett antal viktiga grunder för ett "kollektivt empowermentarbete", som leder till social förändring och ses som en väl anpassad form av samhällsarbete. Dessa grunder är:

- att de boende själva ges möjlighet att identifiera sin situation och de problem de upplever;
- att utveckla medvetenhet – medvetandegörande av orsaker;
- skapandet av en kollektiv identitet och samhörighet;
- stödandet av aktivering och deltagande;
- organisering av sociala nätverk;
- mobilisering av de utsatta grupperna själva med syfte att agera gemensamt för att förändra den sociala situationen i riktning mot ökad delaktighet, inkludering, makt och inflytande över såväl sin egen som områdets utveckling (Hansson, Lundgren & Sjöberg 2018, s. 155).

I kapitlet beskrivs också hur ett sådant arbete, ett framgångsrikt uppsökande fältarbete, har utvecklats i Gävle kommun. Det ger oss också en konkret beskrivning av vad som krävs och faktiskt kan göras i regionen. Sedan socialtjänstens fältgrupper återstartades 2010 efter en period av nedskärningar och tillbakadragande från utsatta bostadsområden har fältarbetet i Gävles miljonprogramområden byggts upp igen och inriktats mot ett mer strukturinriktat och mindre individfokuserat arbete – ett samhällsarbete. En central utgångspunkt för den fältgrupp i Gävle som beskrivs är just att den verkar för att de boende själva får möjligheten att identifiera problemen och situationen i området. Här framhålls även att det arbete fältgruppen gör har stora likheter med de arbetsätt eller "metodologiska nyckelkomponenter" som enligt forskare (Andersson 2013) kännetecknar ett fältarbete som är framgångsrikt:

De processer och situationer som fältarbetare deltar i har ofta en öppen och oförutsägbar karaktär. Centrala aspekter av det arbetet är att ta kontakt, skapa relationer och initiera processer för social förändring, samt att ge socialt stöd för att stimulera igångsatta förändringsprocesser. Engagemang och respekt är viktiga professionella kvaliteter. Arbetet kräver ett omfattande nätverk av kontakter till andra organisationer, då fältarbetaren bidrar till att länka människor såväl till varandra som till andra verksamheter ... (ibid., s. 150).

Vidare har gruppen utvecklat vad som betecknas som en systemisk ansats, där fokus ligger på helheter, sammanhang och interaktion inom och mellan olika sociala system. Till denna ansats hör då också arbetet för kollektiv empowerment: "Fältarbetarna bjuder in till sammanhang och samtal där det går att utveckla nya mönster för att interagera, kommunicera och handla. Där är det viktigt att se de styrkor och förmågor som finns hos individ och system, och låta nya berättelser om vem individen/gruppen kan vara få möjlighet att utvecklas" (ibid., s. 151).

Erfarenheterna från Gävle överensstämmer alltså med vad forskningen i stort säger. Det understryker betydelsen av att synliggöra de boendes egna uppfattningar och syn på vilka möjligheter det finns att utveckla området utifrån de specifika villkoren. Kort sagt, bör samhällsarbetet ta sin utgångspunkt i invånarnas egna upplevelser av situationen. Det är först då det blir möjligt att lyfta fram de problem och möjligheter som åskådliggörs (jfr Vallström 2011).

Förutsättningar för motverkande av social exkludering

Som vi har sett har den sociala exkluderingen i regionens utsatta bostadsområden en annorlunda och specifik prägel jämfört med den segregation som förekommer i storstäderna. Det innebär att det socialt förebyggande arbetet och motverkandet av segregationen i regionen måste förhålla sig till följderna av större demografiska förändringar, långvarig resursbrist och urholkningseffekter. De studier vi har gjort vid FoU Hälsingland samt utvärderingar av socialtjänstens arbete i regionen ger överhuvudtaget exempel på återkommande problem med en omstrukturerad, nedrustad och resurssvag välfärd, och ett därmed eftersatt förebyggande arbete (jfr Hansson, Lundgren & Sjöberg 2018, s. 140 ff). Generellt saknas långsiktiga och samordnade insatser både inom och mellan kommunerna. Vi har också sett att det förekommer inlåsnings effekter på grund av bristfälliga kommunikationer och avvecklad samhällsservice, samt att fattigare bostadsområden präglas av utflyttning, rivningar och nedrustning.

I och med utbytet mellan HiG och FoU Hälsingland har vi fått en fördjupad bild av den sociala exkluderingen och marginaliseringen i regionen Gävleborg. Studier och projekt i miljonprogramsområden (Andersberg, Brynäs, Nordost och Sätra) i

Gävle och i Sandviken, visar att dessa områden har de kännetecken som generellt karakteriserar social exkludering och marginaliserade bostadsområden (Sjöberg & Turunen 2018). Vi ser att stadsdelen Norr i Söderhamn är socioekonomiskt och etniskt segregerad, samt att en liknande segregation förekommer i Bollnäs (Säll 2019) men även i mindre orter och landsbygder i kommunerna Bollnäs, Nordanstig och Söderhamn; det vill säga i varierande kontexter (stad, småstad, landsbygd). Tidigare studier visar också att samhällsarbetet i respektive bostadsområden påverkas av brist på resurser för att möta en ökande social exkludering. Generellt sett kan det relateras till omvandlingar av välfärdsmodellen i stort, från en universell, mer jämlik välfärdsmodell, till en marknadsliberal, selektiv modell (Allelin, Kallifatides, Sjöberg & Skyrman 2021).

På det hela taget finns det alltså ett stort behov av att stärka och utveckla det förebyggande sociala arbetet inom socialtjänsten i regionen. Det som har gjorts i Gävle utgör då ett positivt exempel på en ny prioritering som visar hur ett samhällsarbete kan utvecklas i samspel med forskare och med hjälp av ett politiskt stöd. En utveckling av samhällsarbetet i regionen förutsätter att vi kan undersöka och jämföra hur de specifika formerna av exkludering och utsatthet ser ut och upplevs på lokal nivå, i de varierande kontexterna – i städer, mindre orter och landsbygder – samt på individnivån. Då blir det också möjligt att utveckla bättre anpassade, effektivare och långsiktigt hållbara arbetssätt.

Det vi har sett är just att omstruktureringar och demografiska förändringar har ändrat förutsättningarna för välfärden på ett sätt som motiverar den typen av förnyade satsningar på det förebyggande samhällsarbetet. Vi menar också att Gävleborg idag hör till de regioner i Sverige där resursbristen är som störst när det gäller att kunna motverka social exkludering och verka för social förändring i socialt utsatta bostadsområden, vilket kan sägas utgöra en aktuell samhällsutmaning. Utmaningen är specifik för regionen men också en generellt förekommande utmaning i en stor del av Sveriges landsbygds- och glesbygdskommuner. Utmaningen är att upprätthålla och utveckla en inkluderande, hållbar välfärd för alla medborgare i en situation med resurssvaga kommuner med ökade välfärdsbehov, vilket har resulterat i att utmaningen tenderar att bli större och svårare att hantera så länge som inget avgörande trendbrott äger rum.

Förslag för utveckling av ett förebyggande samhällsarbete i regionen

Vårt förslag är alltså en tillämpning av vad forskningen visar – vad vi ser behöver och faktiskt kan göras för att utveckla ett framgångsrikt samhällsarbete i regionen Gävleborg. Det bygger på flera former av samverkan mellan forskare, socialtjänst, myndighetsutövare, sociala företag och föreningar. Som forskare samverkar vi för att möjliggöra ett utbyte mellan olika vetenskapsområden, perspektiv och metoder, och för att kunna fullfölja, nyttiggöra och fördjupa de studier som har gjorts vid HiG och FoU Hälsingland. Vi ser även att det finns en brist på kunskaper dels ifråga om de boendes egna upplevelser av livssituationen i utsatta bostadsområden, dels ifråga om social exkludering utanför storstäderna, i mindre orter och landsbygder, som vi vill råda bot på. För det sociala arbetet och möjligheterna till förändring av situationen utgör kunskapsluckorna också en påtalad brist och ett hinder för utvecklingen av socialtjänstens förebyggande verksamhet.

Förslaget syftar till att stärka människors möjligheter att förbättra sin livssituation i utsatta bostadsområden utanför storstäderna. Det görs bäst, menar vi, genom ett samhällsarbete som bygger på fördjupad kunskap om situationen i olika samhällskontexter och på nya former för samverkan mellan forskning och praktik. Kunskapen kan då ligga till grund för och tillämpas i ett socialt förändringsarbete i nära dialog med de boende. Tanken är också att den kan användas för att utveckla en ny regional modell för samverkan, inkludering och hållbar välfärd.

Den interaktiva ansatsen gör det möjligt att samverka med och på nära håll följa socialtjänstens arbete och de förändringsprocesser som äger rum i bostadsområdena. Det som framkommer i de studier vi gör förmedlas då vidare till praktiker, förebyggande team i utsatta områden och till civilsamhället för att diskuteras och tillämpas. På så vis sker ett gemensamt "kunskapande" i en fortlöpande process som genererar ytterligare kunskaper om utvecklingen av samhällsarbetet och lokala förändringsmöjligheter (Johannisson, Gunnarsson & Stjernberg, 2008).

Meningen med ansatsen är kort sagt att lyfta, synliggöra och förmedla de boendes egna röster, upplevelser, synsätt och förslag avseende områdets

problem, samt vilka möjligheter det finns att utveckla området. När det görs möjliggörs också ett socialt förändringsarbete. I bästa fall kan det bidra till att personerna upplever att deras röster tas på allvar, till ökad självtillit, medvetenhet och en vilja att bidra till en konstruktiv utveckling av området. Det innebär då även kollektiv empowerment och en stärkt känsla av sammanhang, s.k. KASAM.

Eftersom det finns ett generellt behov av förebyggande arbete och behövs en ny välfärdsmodell menar vi att det också behövs en regional samverkansmodell. Modellen ska stödja och utveckla samhällsarbetet i olika typer av utsatta områden i "rostbältet", men också vara en modell som kan spridas och bli en förebild för hur socialtjänsten kan samverka med forskningen och det omgivande samhället mer systematiskt och långsiktigt. Den kan vara en kunskapsbas och resurs för socialtjänsten i samtliga kommuner i Gävleborg.

5. Lärcentra som "motor, mäklare och mötesplats"

De intervjuer vi har gjort med vuxenstuderande i regionen har inte bara resulterat i ny kunskap, studien har också väckt intresse bland flera aktörer och stärkt idén att utveckla kommunala lärcentra som resurser i arbetet med att motverka segregationen. Studien ger ett studerandeperspektiv på vuxenutbildning och lärcentra. Den bygger på intervjuer med cirka 20 personer med erfarenheter av att studera på något av länets lärcentra och cirka 20 personer som (ännu) inte påbörjat någon sådan utbildning. I praktiken rör det sig om flytande kategorier. Det viktiga är allas erfarenheter av tiden innan utbildning, steget över tröskeln – som många gjort flera gånger, även de som nu intervjuades i egenskap av att inte ha påbörjat utbildning – och de erfarenheter de intervjuade hade av hur processen därefter fortlöpt. Studien bygger också på en bredd av människor, från tydligt studieintresserade personer till ivriga högskolestuderande, i åldrar mellan 22 och 52 år, med både svensk och ickesvensk bakgrund.

I intervjuerna har vi samtalat om personernas relation till vuxenutbildning, både i attityd och i praktik. Det ger oss berättelser om hur personens utbildningsresa sett ut och vilka de olika vägskälen har varit längs vägen. De som har tagit steget in i vuxenutbildning beskriver hur upplevelsen har varit av detta, vad som har fungerat bra respektive mindre bra och skulle kunna förbättras inom vuxenutbildningen.

Preliminära resultat från intervjuer med vuxenstuderande

I studien berättar de intervjuade hur det kommer sig att de beslutade sig för att

påbörja en utbildningsresa. Vanliga anledningar att söka upp utbildning är exempelvis

- att komma ur arbetslöshet;
- att det jobb man har känns mindre intressant;
- att man börjar "känna av kroppen" på ett fysiskt tungt jobb;
- att man inte vill bli kvar på nuvarande arbete resten av livet och nu inser att det är svårt att söka ett annat jobb utan fullständiga gymnasiebetyg;
- att det finns en önskan om att vilja prova på ett arbete som kräver högskolestudier.

En majoritet av de intervjuade har en problematisk relation till tidigare skolgång, som då ofta ledde till att de under ungdomsåren avbröt en påbörjad gymnasieutbildning. Många beskriver svårigheter i form av exempelvis mobbing, otrivsel, problem som då eller senare lett till olika diagnoser (t.ex. ADD, ADHD, Asperger), allmän strulighet, droger och svåra hemförhållanden. Många av dem pratar om en känsla av skepsis eller motstånd mot att gå i skola, de har dåliga erfarenheter sedan tidigare och lever med tanken att "jag passar inte i skolan". Men inte alla, några beskriver hur ett attraktivt arbete eller projekt fick dem att avbryta studierna, och för några av de som gått vidare till högre studier finns inga avbrutna studier utan bara en positiv möjlighet att kunna utbilda sig på hemmaplan.

Det är mycket tydligt att den sociala bakgrunden och föräldrarnas inställning till studier har haft stor betydelse för hur de intervjuade sett på sin egen möjliga framtid. För flera har en personlig kontakt med någon som vuxenstuderat varit avgörande, de har då träffat någon som har egen erfarenhet och kan berätta hur det går till.

Många av de som själva beskriver en besvärlig skolgång i tonåren menar att det som krävts för att de ska vilja ta kontakt med någon typ av utbildning igen har varit "personlig mognad", och att detta inte är något som kunnat påskyndas. Det är möjligt att det är så, men hos många av dem skymtar också fram att det tagit tid att reparera en stukad självkänsla och ett lågt självförtroende. De beskriver oro och ångest inför att återigen ställas inför rollen som studerande, utifrån de tidigare erfarenheter de haft.

För många av dem har den oron lagt sig när de väl påbörjat komvuxutbildningar som vuxna, flera av dem har konstaterat att det går ganska lätt till och med: "Jag som trodde att jag inte kunde lära mig saker i skolan, men nu har det ju visat sig

att jag har lätt för mig.” ”Nu kan jag koncentrera mig på ett helt annat sätt.”

Andra, som även de har överunnit sina initiala tvivel, har inte haft samma positiva upplevelse. Deras synpunkter handlar ofta om att de inte känt sig sedda som individer, att man blev ”helt anonym” eller att ”ingen brydde sig om jag var där eller inte”.

De som avbröt gymnasiet i förtid av andra skäl – till exempel för att de blivit erbjudna ett jobb eller möjligheten att vara med och starta ett företag – brottas med andra funderingar. Även de kan ha tvivel på sin studieförmåga efter många år i arbetslivet, men många av dem beskriver också en rädsla för att förlora i social status och en rädsla för hur de ska klara ekonomin. Livet har rullat på ganska bra, man har en identitet och hyfsad yrkesstatus och nu riskerar man, på grund av ändrade omständigheter – ofta växande missnöje med sin arbetssituation och en insikt om att det är svårt att söka andra jobb utan att ha ett gymnasiebetyg – att beblandas med och bli betraktad som ”en som går på komvux”. Det är en sådan som de själva tidigare har haft fördomar mot och sett ner på. Alltså måste även dessa individer brottas med sin självbild, med risken att få ett sämre självförtroende och därtill riskera sin tidigare sociala och ekonomiska status. Drivkraften för flera av dem är ett yrke med bättre lön och status och de siktar, ofta efter samtal med studie- och yrkesvägledare (SYV), mot en högskoleutbildning med tydlig yrkesinriktning: ”Man vill ju veta att det leder någon vart.”

För flera som nu studerar på högskolenivå har vägen gått via komvuxstudier och därefter ofta vidare till yrkesinriktade högskoleutbildningar. Tydlig anknytning till ett yrke, där det finns efterfrågan på arbetskraft, är för de allra flesta av dem ett krav för att satsa på högre utbildning.

Hinder och behov av stöd

Intervjuerna visar tydligt att det finns många hinder att ta sig över innan individen ens är redo att söka sig till någon form av vuxenutbildning. Dessa är olika för olika individer och grupper. Då vi i intervjuerna diskuterat vilka hinder som funnits för att komma till vuxenutbildning på olika nivåer visar det sig att även om individen funnit sin egen motivation så återstår mycket.

Ett betydande hinder har visat sig vara okunskap om själva begreppet lärcentra och om vad begreppet innehåller. I en stor andel av intervjuerna har svaret på frågan om vad lärcentra betyder för dem varit ungefär ”lärcentra – vad är det?”

Lärcentra är alltså i sig ett tämligen okänt begrepp. Däremot är komvux känt (som vuxenutbildning). Även SFI-verksamheten är något man känner till. Att lärcentra också rymmer en mängd andra utbildningsmöjligheter är relativt okänt för många. Även de intervjuade som går eller gått på komvux har oftast vaga begrepp om att det finns övrig verksamhet i lärcentrumet. Och flera av de som studerade på högskolenivå hade först vid kursstart på högskoleorten uppfattat att de kunde bedriva en del av utbildningen vid den egna kommunens lärcentrum.

Grundläggande för nästan alla är att systemet för vuxenutbildning framstår som mycket otydligt. Komvux känner som sagt de flesta till, men inte så mycket mer om vilket utbud som finns. De har inte uppfattat att det finns så mycket information om detta ute i samhället och en hel del kritik framförs också i relation till att det är svårt att förstå vad som finns och hur systemet fungerar, även om man söker på internet. Man saknar exempelvis information om vilka studiemöjligheter som erbjuds på lärcentra och om hur den ekonomiska situationen kan lösas.

För många har möjligheter öppnat sig när de i en personlig kontakt fått veta mer om vilka möjligheter som finns. En tydlig utbildningsväg fram till ett yrke har också varit en mycket motiverande faktor. Att se vägen framför sig, med delmålen utpekade, har varit det som gjort att de orkat kämpa på. Och i detta har studie- och yrkesvägledaren (SYVen) i många fall varit mycket viktig.

Det framkommer också tydligt hur viktigt bemötandet är, när de väl vågat sig över den första tröskeln, digitalt eller i verkligheten. Här finns beskrivningar om hur all nervositet släppte när man fick ett gott bemötande, men också berättelser om hur man gick hem efter dåligt bemötande och fick samla mod i kanske ytterligare flera år för att våga försöka igen. Det blir också tydligt hur viktigt det är med uppmuntran och hjälp att vidga möjlighetshorisonter. Flera av de intervjuade som nu studerar på högskolenivå berättar hur de uppmuntrats och uppmanats av sina lärare att söka ytterligare utbildning – och att det var vad som gjorde att de faktiskt vågade försöka.

Flera har också framhållit bristen på deltidsstudier som en hindrande faktor, av både religiösa och klassbakgrundsmässiga skäl. De som inte får, vill eller kan ta lån skulle vilja ha möjligheten att ha ett deltidsarbete parallellt.

Andra menar att de inte skulle ha tagit sig till studier överhuvudtaget utan samtalen med SYVen och flera beskriver SYVen som det bästa stöd de fått då de stött på flera hinder, även längs studieresan. Tacksamheten för stödet från SYVen är i många fall stort: "en vägvisare i djungeln" och "min bästa uppbackning när det

var jobbigt” är några citat som flera instämmer i. SYVen verkar alltså i många fall få fylla det behov av coaching och stöd som många studerande har, ett behov som inte tycks mötas av någon annan funktion inom vuxenutbildningsverksamheten.

Det nuvarande coronaläget med huvudsakligen distansundervisning är för några helt perfekt, men för många andra en stor svårighet. Många har saknat sitt stöd och sammanhang på lärcentra under pandemin, vilket sätter fingret på att många behöver studiegrupper och lärare som ett stöd i sin lärandeprocess; som ju är i hög grad social och för de flesta relationsberoende.

För många har möjligheten att studera på hemorten eller inom pendlingsavstånd varit avgörande. De har anpassat vilka utbildningar de sökt utifrån vad som kunnat genomföras på distans eller på lärcentrum i hemkommunen. Bara ett fåtal tror att de skulle ha studerat om de hade behövt flytta för att genomföra sina studier.

Förslag för utveckling av inkluderande lärcentra

I de analyser vi har gjort och i intervjustudien med vuxenstuderande har vi kommit fram till slutsatsen att lärcentra kan spela en central roll i arbetet med att motverka segregationen. Vi kan också se att det finns goda förutsättningar för ett sådant utvecklingsarbete vid Centrum för flexibelt lärande (CFL) i Söderhamn. Det har även visat sig att kommunens politiska ledning och chefer inom kommunen ser att det finns ett stort behov av större insatser i nuläget och en vilja att kraftsamla för motverkandet av segregationen. Därtill finns ett intresse för idén att utveckla lärcentra bland tjänstepersoner (chefer) inom socialtjänsten, vid kommunens näringslivsenhet och inom föreningslivet.

Lärcentra kan, som vi ser det, utvecklas till brobyggande mötesplatser där olika aktörer i samhället samverkar för att motverka socioekonomiska skillnader genom förbättrade utbildningsinsatser, breddade sociala kontaktnät, personliga möten, bättre matchning mellan arbetssökandens kompetens och arbetslivets behov, samt ett mer inkluderande förenings- och näringsliv. Utvecklingsarbetet kan också inriktas mot aktuella och identifierade behov av insatser för de grupper som har det svårast i nuläget.

Utifrån tidigare undersökningar av lärcentras roll och betydelse (t.ex. Roos &

Grepperud 2007) kan vi se att kommunala lärcentra i regioner utanför storstäderna utjämnar socioekonomiska skillnader och har en stor potential att axla en ännu större roll. Behovet av utjämnande insatser i kommuner med en likartad problematik finns som sagt i hela landet. Tanken är därför att Söderhamns kommuns lärcentra CFL kan utvecklas till en modell eller pilot för dessa kommuner – för hur lärcentra i kommuner utanför storstäderna kan bidra till att motverka segregation.

I praktiken innebär förslaget att kommunernas lärcentra får ett utvidgat och delvis nytt uppdrag. Vi menar att arbetet kan utgå från begreppet 3M där lärcentras möjliga roll som Mötesplats, Mäklare och Motor först beskrivs och förankras vetenskapligt av Gunnar Grepperud och Terje Thomsen (2001). Tillämpningen av begreppet innebär då att lärcentra kan utvecklas som en samhällsutvecklande kraft och mötesplats där samhällsaktörer samverkar och överbryggat socioekonomiska skillnader.

Att CFL är det lärcentra i regionen som har bäst förutsättningar för att axla en utvidgad roll beror främst på att uppbyggnaden av CFL prioriterades tidigt och sågs som viktig i kommunens anpassning till det s.k. postindustriella samhället. Lärcentraverksamheten har därför en förhållandevis stor bredd, lång erfarenhet av att medverka i regionala, nationella och internationella utvecklingsprojekt, och är en väl etablerad mötesplats. Här finns också sedan år 2000 den verksamhet vi själva arbetar inom, FoU Hälsingland (tidigare FoU-centrum Söderhamn), vilket även gör det möjligt att utveckla en nära samverkan mellan forskning, offentlig sektor, föreningsliv och näringsliv i en s.k. kvadrupel helix. På så vis kan arbetet genomföras i en sektorsövergripande form, med en förankring i hela samhället och i aktuell forskning.

Syftet med förslaget är att bekämpa grunder för bestående fattigdom och socialt utanförskap, det vill säga bristfällig utbildning och svårigheter för lågutbildade och utrikesfödda att få ett fast arbete. Vi ser att förbättrade utbildningar inom bland annat SFI och nya samverkansformer skulle kunna leda till ett mer inkluderande arbetsliv. Utbildningsinsatser för företag och föreningar kan också motverka den strukturella diskriminering eller rasism som vi har sett exempel på. Insatserna borde, menar vi, kunna leda till att betydligt fler fullföljer sin utbildning vid SFI, påbörjar nya utbildningar och kan få praktik- och lärlingsplatser i kommunens näringsliv eller inom kommunala verksamheter. Det leder i så fall i sin tur till minskad social isolering eller utsatthet och minskade s.k.

utbildnings- och sysselsättningsgap.

Vi ser också att tillämpningen av modellen i ett flertal kommuner där det finns stora behov av liknande insatser som i Gävleborg skulle kunna möjliggöra samverkan och samordnade utbildningsinsatser via etablerade, nationella nätverk för lärcentra. Det skulle betyda att de identifierade "proppar" och hinder som finns i utbildningarna och inom SFI kan tas bort. På det hela taget kunde lärcentras utvidgade uppdrag långsiktigt leda till ett mer inkluderande arbetsliv och föreningsliv. Den sammantagna effekten av tillämpningen av modellen förväntas därmed bli att den sociala utsattheten och utanförskapet minskar och att minskningen blir bestående. För kommunerna utanför storstäder och tillväxtregioner skulle det i bästa fall kunna innebära att det blir möjligt att bryta en ond cirkel av nedrustade sociala insatser och ett eftersatt förebyggande arbete.

6. En regional samverkansmodell för sociala investeringar, förebyggande insatser och minskad ojämlikhet

Utifrån analyserna och fördjupningarna inom områdena civilsamhällets betydelse, samhällsarbete i utsatta bostadsområden och kommunala lärcentra föreslår vi att man i regionen påbörjar ett arbete med att skyndsamt utveckla och tillämpa en regional modell som kan motverka riskerna för fördjupad segregation och ökad ojämlikhet. Modellen utgår från att det i nuläget behövs en gemensam kraftsamling för samordnade, förebyggande och långsiktiga insatser. Vi menar att det handlar om att hantera en ny situation, med nya risker och hot. Modellen bygger på att sociala investeringar och samverkan dels ska motverka att värdefullt integrerande arbete går förlorat, dels ska främja en mer hållbar samhällsekonomi. Sammantaget ska den kunna stärka samhällets sociala insatser på ett sätt som kan vända en långvarig negativ, nedåtgående trend till förbättringar som ger bestående, positiva samhällseffekter.

Insatserna inriktas i första hand mot de s.k. studie- och sysselsättningsgapen samt skillnaderna i ohälsa. Det betyder att arbetet med modellen har tre primära mål som också redan är politiskt antagna mål i regionen:

- *Höjd utbildningsnivå bland framför allt utrikesfödda och unga vuxna.* Vi vet att gapet är stort i flera kommuner och att det får långvariga negativa effekter

både för individerna och samhället. Å andra sidan vet vi också att ett minskat gap skulle ge betydande, långsiktigt bestående samhällsvinster.

- *Höjd sysselsättningsgrad bland framför allt utrikesfödda och unga vuxna.* Vi vet att även detta gap är förhållandevis stort i kommunerna och att en nyckel till minskning av gapet är förbättrade utbildningsinsatser. Det kan också beskrivas som en bättre matchning av arbetslösa med arbetslivets behov av arbetskraft, vilket även förutsätter insatser för ett mer inkluderande arbetsliv.
- *Förbättrad folkhälsa bland framför allt utrikesfödda och unga vuxna.* Vi vet att problemen med en förhållandevis stor ohälsa till stor del beror på eller hänger samman med social isolering, fattigdom, hög arbetslöshet och en låg utbildningsnivå. Det behövs därför samlade och samhällsövergripande insatser som på det hela taget kan minska klyftorna i samhället.

Modellen sätter alltså inga nya mål, men ser att det behövs nya grepp och perspektiv för att arbetet med att nå målen ska ge de önskade resultaten.

Modellen bygger på fem sådana perspektivskiften:

För det första, bygger modellen på ett *specifikt regionalt perspektiv*.

Utgångspunkten är regionens förutsättningar och hur segregationen ser ut i regionen och de olika kommunerna – det vi har beskrivit som en landsbygds- och rostbältesproblematik med fem kännetecken.

För det andra, bygger modellen på *socioekonomisk förståelse och socioekonomiska analyser*. Segregationen förstås som orsakad av socioekonomiska skillnader, det vill säga relativ rikedom respektive fattigdom ifråga om olika former av kapital och resurser. Socioekonomiska analyser används som en metod för att belysa kostnader för segregation och utanförskap respektive vinster med integration och social inkludering, samt som underlag för beslut om sociala insatser.

För det tredje, bygger modellen på ett *socialt investeringsperspektiv*. Det innebär att sociala, förebyggande insatser ses som investeringar som är lönsamma i längden, och inte som kostnader. De vinster investeringarna ger framkommer i ett längre tidsperspektiv och för samhället i stort.

För det fjärde, bygger modellen på en *helhetssyn*. Det är samhället i sin helhet som vinner på insatserna. Det gäller därför att frångå synsättet att var och en endast ser till sin egen verksamhet till synsättet att integrationen är allas gemensamma ansvar och intresse. En sådan synvända förutsätter ett synliggörande av helheten och en samverkan mellan alla berörda samhällsaktörer.

För det femte, bygger modellen på *långsiktig kommunal och regional ekonomisk planering och budgetering*. Det förebyggande och motverkande arbetet förutsätter ett längre tidsperspektiv än den ettåriga budget regionen och kommunerna vanligtvis utgår från. Som den socioekonomiska analysen visar blir de samhällsekonomiska vinsterna större ju längre perspektivet är.

Utifrån de fördjupningar vi har gjort har modellen tre bärande delar: värdesättande av civilsamhällets betydelse, utveckling av samhällsarbete i utsatta områden och av inkluderande lärcentra. Sammantaget ska den kunna vara en motvikt till och motverkande kraft mot den negativa dynamik vi beskrev i kapitel 2. Den ska då i stället fungera som en samhällsbyggande och sammanhållande modell för en långsiktigt hållbar regional utveckling.

7. Avslutande diskussion

Under de senaste decennierna har migrationen till regionen och kommunerna medfört en förbättrad demografi men också förstärkt ojämlikheter och segregation på grund av bristen på en politik för jämlikhet och motverkande av segregation. I kommunerna blev följden först, under några år kring 2015, ett ekonomiskt och befolkningsmässigt uppsving, sedan en förvärrad situation med tilltagande pauperisering, dvs. att de försätts i ett fattigdoms- eller bristtillstånd. Som påpekas i den statliga Jämlikhetsutredningen finns det alltså ett "möjlighetsfönster", det vill säga att den generellt och potentiellt sett förbättrade försörjningskvoten kan nyttjas och bidra till en starkare ekonomi, förutsatt att den politiska inriktningen förändras. Utredningen framhåller att bristen på "investeringar i vid mening" utgör ett huvudsakligt problem, eftersom det innebär att det då inte finns någon tillräckligt stark kraft i samhället som motverkar dynamiken i den globala ekonomin (SOU 2020:46, s. 66). I utredningen framhålls även att förbättrad utbildning är en nyckelfråga för att kunna utnyttja en gynnsam demografisk situation; att ett tillvaratagande av möjlighetsfönstret "kräver mycket stora utbildningsinvesteringar", bland annat bör vuxenutbildningen "expanderas kraftigt". Här föreslås också "ett rikstäckande nät av statligt drivna lokala lärocentrum" (s. 50).

Den modell vi har presenterat är i linje med en sådan ändring av politiken. Alltså är det en fråga om ett möjligt politiskt vägval. Vi menar att man i regionen i stället för den nuvarande politiken kan välja att göra insatser som verkligen skulle kunna leda till en höjd utbildningsnivå, höjd sysselsättningsgrad och bättre folkhälsa. För att hålla ihop samhället behövs sociala investeringar, inte fortsatta nedskärningar. Vi vill också poängtera att det på grund av den specifika problematiken och särdragen i segregationen finns ett förhållandevis stort behov av att göra dessa förändringar i regionen.

Vi instämmer även i de slutsatser och rekommendationer som den s.k. Malmökommissionen presenterade i sin slutrapport, *Malmös väg mot en hållbar*

framtid (Stigendal & Östergren 2013), där forskarna betonade betydelsen av framför allt ett socialt investeringsperspektiv och breda kunskapsallianser. Malmökommissionens arbete förorsakades just av tilltagande problem med ojämlika förhållanden, segregation och ett alltmer tudelat samhälle, utan några verkningfulla motkrafter. Även där och då betonades bristen på långsiktiga perspektiv, bred samverkan och överhuvudtaget en politik för minskad ojämlikhet. Här gör vi nu tillägget att det inte rör sig om en storstadsproblematik, utan om en landsbygds- och rostbältesproblematik, och att formerna för samverkan, bildandet av allianser och tillämpningen av investeringsperspektivet därför måste anpassas till den specifika regionala kontexten – såsom genom att värdesätta föreningslivets insatser, utveckla nya former av förebyggande samhällsarbete och vidga lärcentras roll. Med det sagt vill vi ändå avslutningsvis betona att det hela tiden och på alla platser rör sig om olika effekter av en större samhällsförändring, som vi nu behöver förstå den fulla innebörden av, analysera och kanske till och med kan motverka, så att samhällets utveckling går i en mer hållbar riktning.

Vi har också i denna rapport framhållit att den pågående pandemin tenderar att förstärka de socioekonomiska skillnaderna och därmed fördjupa segregationen i Gävleborg. I nuläget söker allt fler försörjningsstöd, samtidigt som kommunerna aviserar ytterligare nedskärningar i utgifterna för socialtjänst och förebyggande arbete. Vi, liksom många andra i samhället, bedömer det därför som att det finns en stor risk att klyftorna och den sociala utsattheten blir ännu större. Skiftet av politiskt fokus bör alltså äga rum i den närmaste framtiden. Möjligen då som en del i de framåtsyftande satsningar som nu görs när samhället, som det verkar, närmar sig åtminstone början på slutet på pandemin.

Litteratur

- Allelin, Majsa, Kallifatides, Markus, Sjöberg, Stefan & Skyrman, Viktor 2021: "Välfärdsmodellens omvandling". I: Suhonen, David, Therborn, Göran & Weithz, Jesper, *Klass i Sverige. Ojämlikheten, makten och politiken i det 21:a århundradet*. Lund: Arkiv förlag.
- Andersson, Björn 2013: "Finding ways to the hard to reach – considerations on the content and concept of outreach work". I: *European Journal of Social Work*, 16 (2).
- Bauman, Zygmunt 2012: *Collateral damage. Social ojämlikhet i en global tidsålder*. Göteborg: Daidalos.
- Börjeson, Love 2018: *Mångfald och segregation i Sverige*. Stockholm: Hyresgästföreningen.
- Eriksson, Madeleine 2010: *(Re)producing a periphery. Popular representations of the Swedish North*. Umeå universitet.
- Grepperud, Gunnar & Thomsen, Terje 2001: *Vilkår for et regionalt utdanningsløft*. Tromsø universitet.
- Hansen, Peo 2021: *A Modern Migration Theory: An Alternative Economic Approach to Failed EU Policy*. Agenda Publishing.
- Hansson, Marie, Lundgren, Ida & Sjöberg, Stefan 2018: "Fältarbete i utsatta bostadsområden". I: Sjöberg, Stefan & Turunen, Päivi, 2018: *Samhällsarbete. Aktörer, Arenor och perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Johannisson, Bengt, Gunnarsson, Ewa & Stjernberg, Torbjörn (red.) 2008: *Gemensamt kunskapande. Den interaktiva forskningens praktik*. Växjö: Växjö University Press.
- Nilsson, Ingvar & Wadeskog, Anders 2012: *Sociala investeringar kring barn och unga*. Stockholm: Skandia försäkringsaktiebolag.
- Percovich, Victoria & Bjerndell, Åsa 2017: *Studie i boendesegregation & nyanländas boendepreferenser*. White Arkitekter.
- Roos, Gunilla & Grepperud, Gunnar 2007: *Leva och lära i Hälsingland. Studiecentra – pionjär och pådrivare*. Hälsinglands Regionala Utvärderings- och forskningsenhet (HäRUtE).
- Sjöberg, Stefan & Turunen, Päivi 2018: *Samhällsarbete. Aktörer, Arenor och perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 2020:46. *En gemensam angelägenhet. Betänkande av Jämlikhetskommissionen*.

- Stockholm.
- Standing, Guy 2013: *Prekariatet. Den nya farliga klassen*. Göteborg: Daidalos.
- Stigendal, Mikael & Östergren, Per-Olof 2013: *Malmös väg mot en hållbar framtid. Hälsa, välfärd och rättvisa*. Kommission för ett socialt hållbart Malmö. Malmö stad.
- Suhonen, David, Therborn, Göran & Weithz, Jesper 2021: *Klass i Sverige. Ojämligheten, makten och politiken i det 21:a århundradet*. Lund: Arkiv förlag
- Säll, Anna-Maria 2019: *Att leva och bo i Bollnäs kommun. En kartläggning om segregationen*. Bollnäs kommun.
- Vallström, Mikael 2011: *Att återerövra framtiden. Småstaden, ungdomarna och demokratins möjligheter*. Lund: Nordic Academic Press.
- Vallström, Mikael 2019: *Kartläggning och analys av segregationen i Bollnäs, Nordanstig och Söderhamn*. Forskningsrapport, FoU Hälsingland.
- Vallström, Mikael 2020: "Migration, segregation och pauperisering i det svenska samhällets periferi". I: *Kulturella Perspektiv*, nr 1–2.
- Vallström, Mikael & Svensson, Lotta 2021: "Klasssamhällets tystade röster och perifera platser". I: Suhonen, Daniel, Therborn, Göran & Weithz, Jesper (red.) *Klass i Sverige. Ojämligheten, makten och politiken i det 21:a århundradet*. Lund: Arkiv förlag.
- Vallström, Maria & Vallström, Mikael (red.) 2017: *Ett låst land eller en öppen famn? Mottagande och integration av ensamkommande flyktingbarn i Nordanstig och Söderhamn*. FoU Hälsingland.
- Vallström, Maria & Vallström, Mikael 2021: *Samverkan för inkludering och förändrade normer på en delad arbetsmarknad. Utvärdering av projektet Yrkesutbildning i Hälsingland 2020/2021*. FoU Hälsingland/Hälsinglands utbildningsförbund.
- Vallström, Mikael, Vallström, Maria, Helmersson, Sara & Tillberg Mattsson, Karin 2018: *Från ensamkommande till ung vuxen i Söderhamn*. FoU Hälsingland/Hälsinglands utbildningsförbund.
- Wacquant, Loïc 2008: *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.

Segregationen i en region utanför storstäderna: vad beror den på och hur kan den motverkas?

Forskningsrapporten bygger på analyser och sammanställningar av resultat från projekt som har finansierats av myndigheten Delegationen mot segregation (Delmos) under åren 2017–2021. Den beskriver den annorlunda form av segregation som förekommer på landsbygder, mindre orter och i städer utanför storstäderna. I slutet av rapporten presenteras ett förslag till en regional samverkansmodell för motverkande av segregation i regionen Gävleborg.

Mikael Vallström är forskare, fil dr i etnologi, med ett särskilt fokus på omställning, social och kulturell hållbarhet, delaktighet och demokrati. **Lotta Svensson** är forskare och fil dr i sociologi, med fokus på barns och ungas livsvillkor, regional utveckling och interaktiv forskning.

FoU Hälsingland – forskning och utveckling på plats

Utöver egen forskning samverkar FoU Hälsingland med företag, myndigheter och civilsamhälle genom olika uppdrag. Forskningen utgår då från beställarens behov och de behov som finns när det gäller hållbar samhällsutveckling. Forskningen bygger till stor del på deltagande och dialog med de som lever, bor och verkar i regionen. Forskarna på FoU Hälsingland är verksamma inom olika discipliner, har vitt spridda intresseområden och har goda kontakter med andra forskare runtom i Sverige.